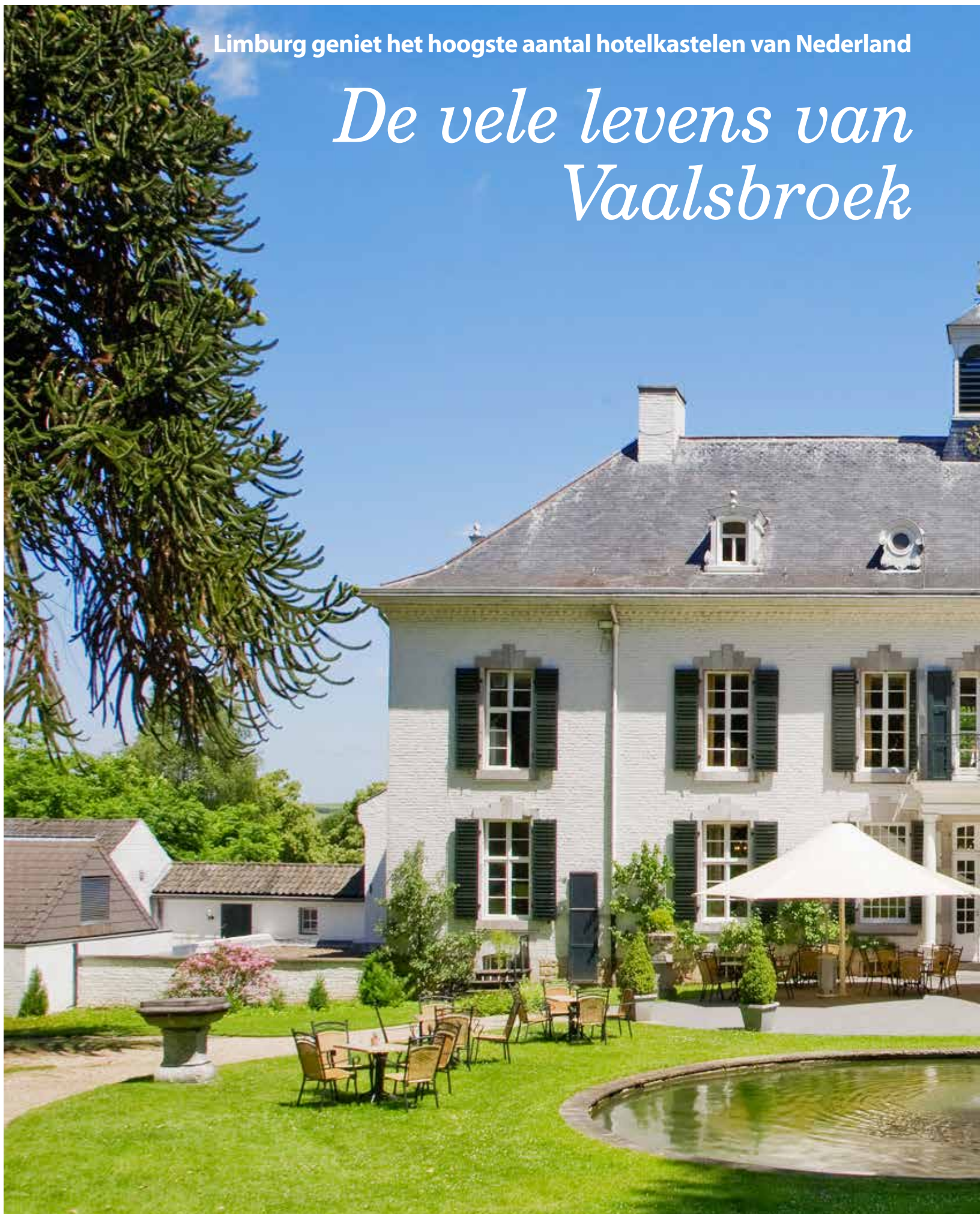

Limburg geniet het hoogste aantal hotelkastelen van Nederland

De vele levens van Vaalsbroek

In het Zuid-Limburgse heuvellandschap pronkt het indrukwekkende Kasteel Vaalsbroek, dat in de meer dan zes eeuwen van zijn bestaan vele gedaantes heeft gekend en tal van functies gehad. Het nabijgelegen Aken is van groot belang geweest voor de geschiedenis van deze bijzondere plek, waar menigeen zich vandaag de dag zelf kasteelheer of -dame kan wanen.

TEKST: FRED VOGELZANG

ACHTERAANZICHT KASTEEL VAALSBROEK.

HET KASTEEL AAN DE VOORZIJDE MET HET BINNENPLEIN EN DE TWEE VLEUGELS.

De moderne tijd kwam plotseling voor het dorpje Vaals. In de 16e eeuw bestond het uit niet veel meer dan een handvol boerderijen met bijbehorende schuren. Het meest opvallende gebouw was een kopermolen, waar koper tot grote platen werd geslagen.

Vaals kwam in de 17e eeuw onder bestuur van de Staten-Generaal en dat betekende religieuze tolerantie voor protestanten. De grote stad Aken was na de Reformatie katholiek gebleven; Vaals werd toevluchtsoord voor vooral Lutherse Akenaren, onder wie enkele lakenfabrikanten.

Een van de belangrijkste was Johann Arnold von Clermont, wiens grootvader de Lutherse kerk in Vaals had gesticht. Johann Arnold kreeg het bovendien aan de stok met de Akense gilden en zocht een plek om de lakenfabricage voort te zetten zonder pottenkijkende gildemeesters. Zijn oog viel op het kasteeltje Vaalsbroek, niet ver van Vaals. Rond 1760 kocht hij dit middeleeuwse huis, dat omstreeks 1740 was verbouwd, en verbouwde het tot lakenfabriek. In het dorp zelf liet hij diverse gebouwen neerzetten die met de lakenproductie verbonden waren: de industriële revolutie arriveerde vroeg in Zuid-Limburg. Von Clermont maakte fortuin met zijn fabriek en daardoor werd Vaals een van de welvarendste plaatsen in de omgeving. Om zijn rijkdom te tonen, bouwde de lakenfabrikant in het centrum van Vaals een U-vormig herenhuis, dat tegenwoordig rijksmonument is. Ook liet hij het lustslot Blumenthal verrijzen, dat nog altijd te bewonderen is en net als Vaalsbroek in gebruik is als hotel.

Als symbool van zijn maatschappelijk succes richtte Johann Arnold von Clermont een grote obelisk op. Die markeerde de noordelijke grens van zijn bezittingen. De obelisk staat nu

in een vijver en wordt omringd door hoge gebouwen: zijn functie als grenspaal is daarmee verloren gegaan. Op het landgoed Vaalsbroek liet de fabrikant verder een mausoleum bouwen, eveneens een rijksmonument.

Middeleeuws kasteeltje

De vroegste geschiedenis van het kasteel dat Johann Arnold von Clermont in Vaals kocht, is nogal raadselachtig. Zo zou er rond 1250 al een ridder Wilhelmus van Vals geweest zijn, die belangrijke functies in Aken bekleedde en in Vaals een kasteel bezat. De familie Van Vals is in archiefstukken nog wel terug te vinden, maar over hun huis weten we eigenlijk niets. Pas in 1479 duikt de naam 'den hoff zo Broiche' op, de hof in het broek. Dat broek komt terug in de naam Vaalsbroek, dat zoiets betekent als 'laaggelegen of moerassig dal' maar gek genoeg ligt het huidige kasteel helemaal niet op de bodem van een dal in natte omgeving, maar halverwege een heuvel. Het huidige kasteel is gebouwd rond 1733, maar het overwelfde onderhuis stamt uit de middeleeuwen, dus er moet een oud huis op deze plek hebben gestaan. Wat in ieder geval wel bekend is, is wie er woonden. In de 15e en 16e eeuw bijvoorbeeld huisde er de adellijke familie Crümmel von (N) echtersheim, afkomstig uit de Duitse Eifel. De naam Crümmel is afgeleid van het woord 'Crumfuss', kromvoet. Via vererving werd de familie Van Eys van Beusdal eigenaar. De naam Beusdal is eigenlijk dubbelop, want het is een verbastering van 'ab oys dal', uit het dal van de Eys. Deze Eys is een riviertje bij het Limburgse Gulpen. De familie Van Eys was kapitaalkrachtig genoeg om het grondbezit rond kasteel Vaalsbroek flink uit te breiden. Na meer dan een eeuw verkocht ze haar land-

HET MAUSOLEUM VAN BINNEN (FOTO PETER VAN DER WIELEN).

DETAIL VAN HET MAUSOLEUM (FOTO PETER VAN DER WIELEN).

goed in 1733 aan de edelman Joseph de Lamberts, die het vervolgens doorverkocht aan Johann Arnold von Clermont.

Bloei en ondergang

Hoewel Joseph de Lamberts Vaalsbroek slechts enkele decennia bezat, was hij van grote betekenis voor het huis. Hij brak het middeleeuwse huis af en bouwde op die plek een spiksplinternieuw landhuis, geheel volgens de laatste mode. In 1740 spreken bronnen van het aanbrengen van een nieuw dak. In het midden stond het zogenoemde 'corps de logis', het woongedeelte waar de familie verbleef en gasten werden ontvangen. Aan beide zijden werd een vleugel aangebouwd, zodat het geheel een U-vorm kreeg. In zulke vleugels werden paarden en ruituigen ondergebracht en was soms een boerderij gevestigd. Omdat het hoofdhuis in de helling van een heuvel is gebouwd, is de achterzijde deels ingegraven. Waarschijnlijk heeft De Lambert ook een geometrische tuin laten aanleggen. Na de verkoop aan Von Clermont is de linkervleugel verlengd. Ook moderniseerde hij de tuinen, maar de meest ingrijpende aanpassing was de bouw van een watermolen aan de beek die langs het huis loopt. Een grote molenvijver diende als waterreservoir. Deze watermolen was de krachtbron die alle spinmachines van de grote lakenfabriek aandreef: de stoommachine moest tenslotte nog worden uitgevonden.

Johann Arnold was een succesvol zakenman. Van zijn zestien kinderen namen de twee oudste zonen het bedrijf over. Zij konden het succes echter niet continueren: in 1819 ging de lakenfabriek failliet. De uitgebreide bezittingen van de familie moesten worden verkocht en kasteel Vaalsbroek kwam in

handen van de rijke weduwe Veronica Hasselbach-Keller.

Huis voor hoge militairen

Kasteel Vaalsbroek was nu fabriek-af. De nieuwe eigenaresse vermaakte het huis aan haar dochter Sophia. De initialen van deze Sophia en haar man zijn nog te herkennen in het smeedwerk op de eerste verdieping.

Sophia's echtgenoot kocht veel gronden in de omgeving en het landgoed vererfde op hun dochter Louise. Deze Louise was getrouwd met Friedrich Wilhelm von der Mosel, een Duitse militair. Een van 's mans gelijknamige roemruchte voorvaderen was generaal-majoor geweest in het Pruisische leger en had diverse veldslagen meegemaakt. Met meer dan 12.000 manschappen trok hij in 1758 tegen de Oostenrijkers op, maar dolf het onderspit. De nederlaag tastte zijn reputatie gelukkig niet aan.

Vaalsbroek met zijn uitgestrekte tuinen in Engelse landschapsstijl was een passende woning voor een hoge militair.

Dat bleef zo tot 1944: de dochter van Friedrich Wilhelm en Louise was getrouwd met de Duitse generaal Freiherr Friedrich Wilhelm von Massenbach, die na een lange carrière in het Duitse leger in 1921 in Aken overleed. Hun dochters en zoon bleven eigenaar van het Zuid-Limburgse kasteel, maar de politieke situatie maakte in deze tijd zo'n Duitse connectie risicovol. De Tweede Wereldoorlog kwam het kasteel niet ongeschonden door. Een tijdlang lag het tussen de Duitse en geallieerde troepen in en dat gaf onbekenden gelegen-

AANZICHT MORETTI PAVILJOEN.

VAALS BROEK VANUIT DE LUCHT.

HET MAUSOLEUM VAN DE FAMILIE VON CLERMONT (FOTO PETER VAN DER WIELEN).

HAARDKAMER VAN HET KASTEEL.

TUINKAMER VAN HET KASTEEL.

heid om er met waardevolle spullen en het complete archief
vandoor te gaan.

Oorlogsbuit

Al tijdens de ballingschap in Londen besloot de Nederlandse regering, dat alle Duitse bezittingen in Nederland na de bevrijding zouden worden geconfisqueerd als oorlogsbuit. Alleen als de Duitse eigenaar kon aantonen zich actief tegen het nazibewind te hebben verzet, werden zijn eigendommen geretourneerd.

De eigendommen werden overgenomen door de Staat en vervielen aan het Nederlands Beheersinstituut. Dat gebeurde ook met Vaalsbroek, wat een nogal onterechte beslissing was. De laatste bewoner, Otto von der Mosel, was Staatsforstmeister en overtuigd antinazi. Hij weigerde de swastikavlag te gebruiken en bleef contact houden met joodse kennissen. Zijn zuster was vanuit Vaalsbroek zelfs actief in het verzet, wat leidde tot een verhoor door de Gestapo. Ondanks deze duidelijke politieke stellingname werd Kasteel Vaalsbroek door het beheersinstituut verkocht aan het pensioenfonds van de Nederlandse Staatsmijnen. Het fonds liet het verbouwen tot ontvangst- en opleidingscentrum.

Eerherstel

Het duurde tot 1952 voor de Von der Mosels eerherstel kregen en in aanmerking kwamen voor teruggave van hun vermogen. Het kasteel echter bleef in handen van de Staatsmijnen. In 1974 kreeg Kasteel Vaalsbroek weer een andere

eigenaar, het Fonds voor sociale instellingen. Dit fonds was begonnen als uitbater van gaarkeukens en winkels voor de mijnarbeiders in de Eerste Wereldoorlog en zette zich vervolgens in voor de oprichting van toneelverenigingen, zangkooren en harmonieën voor het personeel van de Staatsmijnen. Daar kwam een einde aan na sluiting van de mijnen. De vele werkloze mijnarbeiders moesten echter worden opgevangen en begeleid naar nieuw werk. Dat werd de volgende taak van het fonds; Vaalsbroek werd nu ingrijpend gerestaureerd en ingericht als conferentieoord.

Hotelkasteel

Sinds een aantal jaren is Vaalsbroek een hotelkasteel: daarvan zijn er in Limburg maar liefst 37, het hoogste aantal kasteelhotels van Nederland. Naar deze kasteelhotels heeft NKS Kenniscentrum voor Kasteel en Buitenplaats dit jaar een onderzoek uitgevoerd, dat binnenkort te raadplegen is op de website www.kastelen.nl. Uit het onderzoek door Maaïke Teeuwen blijkt onder meer, dat vooral het Zuid-Limburgse landschap een toeristische trekker van jewelste is. Bovendien afficheert de regio zich al een eeuw terecht als kastelenlandschap. En wat is er romantischer dan slapen in een echt kasteel? Voor Vaalsbroek is de functie van hotelkasteel de zoveelste transformatie in haar eeuwenlange bestaan; het kasteel is als een kat, het heeft tenminste negen levens.

Auteur Fred Vogelzang is wetenschappelijk medewerker NKS Kenniscentrum Kasteel en Buitenplaats.

Het kasteel is als een kat, het heeft tenminste negen levens

VAALSBROEK IN VOLLE GLORIE.